

Csonka Laura

A POLGÁRI DEMOKRATIKUS KORMÁNYOK ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG A VÁDLOTTAK PADJÁN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NÉPBIZTOS-PERRE

The Bourgeois-Democratic Governments and the Hungarian Soviet Republic under Charge

Csonka Laura történész, levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
csotka.laura@mnl.gov.hu

A tanulmány a Károlyi Mihály által vezetett Népköztársaság és a Tanácsköztársaság 133 napos uralmát követő restaurációs időszak fellépését mutatja be a megelőző, illegitim politikai korszak népbiztosaival szemben, levéltári dokumentumok alapján. A szerző részletesen elemzi a népbiztosok perében fennmaradt forrásokat, bemutatva, hogy hogyan ítélte meg a bíróság a magyar állam- és jogfejlődésben alapvető és gyökeres változásokat hozó polgári demokratikus kormányok és a proletárdiktatúra állami létét. 1919 nyár végén és az ősz elején tíz egykori népbiztost tartóztatott le a rendőrség, akiket 1920-ban a népbiztos-perben állítottak bíróság elé és ítétek el gyorsított eljárásban. A népbiztosokat nem az egyénileg elkövetett bűncselekményeikért helyezték előzetes letartóztatásba, hanem azért, mert a Forradalmi Kormányzótanács tagjai voltak. Így személyükben lettek felelőssé téve a kormányzótanács által létrehozott szervek tevékenységéért és azokért az intézkedésekért, amelyek a proletárdiktatúra alatt történtek. A vád négy részből állt: felségsértés és lázadás, 167 rendbeli gyilkosságra való felbujtás, több rendbeli zsarolás és lopás, valamint pénzhamisítás. Az öt hónapig tartó per eredményeképpen mind a 10 népbiztost bűnösnek találta az öttagú bíróság, és négyet közülük halálra, többieket pedig életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte. Horthy Miklós kormányzó később a négy haláraitéltnek kegyelmet adott, és az ő büntetésüket is életfogytiglani fegyházra változtatta. Végül 1922-ben valamennyi népbiztos a fogolycseré egyezmény keretében a Szovjetunióba távozhatott.

Based on the archival documents, the article examines the way the authorities, during the time of the restoration after the fall of the bourgeois-democratic government and the Hungarian Soviet Republic, treated the people's commissioners. The author of the article examines in detail the existing sources related to the trial of the people's commissioners, showing the court's attitude towards the bourgeois-democratic and the Hungarian Soviet Republic's governments that

brought significant changes into the Hungarian legal and constitutional development. Ten people's commissioners were arrested by the police at the beginning of 1919, Fall and condemned in a martial legal process. The people's commissioners were not arrested because of crimes they personally committed but because they used to be members of the former Hungarian Soviet Republic's government. They were held responsible in person for all functions of the government carried out during the time of the Hungarian Soviet Republic. The charges could be divided into four sections: lese-majesty and revolt, solicitation to commit murder in 167 cases, blackmailing and theft and counterfeiting. The trial lasted for five months and in the end, the court of five judges found all the ten people's commissioners guilty. Four of them were condemned to death and the other six were condemned to life imprisonment. Later, Governor Miklós Horthy changed the death penalties by his grace to life imprisonment. At last, all the ten people's commissioners were expelled from the country to the Soviet Union in 1922.

Dolgozatomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy az 1920-ban lefolytatott népbiztos-perben hogyan ítélte meg a bíróság a magyar állam- és jogfejlődésben alapvető és gyökeres változásokat hozó polgári demokratikus kormányok és a proletárdiktatúra állami létét. Az 1919 és 1920 között keletkezett büntetőeljárás iratanyag vizsgálata révén látéleket kaphatunk az 1919 augusztusában hatalomra jutó ellenforradalmi kormányok és igazságszolgáltatás mentalitásáról, működéséről, motiváló okairól és a proletárdiktatúrában szerepet vállalók számonkéréséről.

A Tanácsköztársaság bukása után a hatalom a szociáldemokrata Peidl-kormány kezébe került, amely a vértelen átmenetet hivatott biztosítani. Ezzel magyarázható, hogy több, a mérsékelt irányvonalat képviselő korábbi népbiztos – Ágoston Péter, Haubrich József, Dovcsák Antal, Kalmár Henrik – foglalt helyet az új kormányban. Politikájukat a proletárdiktatúrával való szakítás és a restauráció, azaz az 1919. március 21. előtti állapotok visszaállítása jellemezte.¹ Visszaállították az 1918. november 16-án elfogadott népköztársasági államformát, kihirdették az amnesztiarendeleetet,² megszüntették a forradalmi törvényszékeket, visszaállították a rendőrségeket, a bíróságokat, az ügyészségeket a március 21-én fennállott szervezetükben és személyzetükkel, hatályon kívül helyezték a Tanácsköztársaság alatt kiadott rendeletek jelentős részét.³ A restauráció a közigazgatás területét is érintette, ennek jegyében az igazságügy-minisztérium augusztus 5-én a főállamügyészség vezetésével újra Dabasi Halász Lajost bízta meg, a budapesti államügyészség élére pedig 1919. augusztus 4-én a korábbi vezető, Váry Albert került vissza.⁴ A Peidl-kormány ezen politikája a Tanácsköztársaság fennállása alatt sérelmet szenvedett osztályok tagjai számára kedvezett, akik egyre inkább erősödve a proletárdiktatúrában szerepet vállalók számonkérését követelték. Ahogy Böhm Vilmos, korábbi hadügyi népbiztos fogalmazott: „a hangos ellenforradalom megtorlást hirdet, és Haubrich⁵ és Peyer⁶ ijedtségben lefojtják a tanácsköztársaság menekülő funkcionáriusait, és ezzel példát és jogalapot nyújtanak a további üldözéshez”.⁷ Ily módon már a Peidl-kormány idején megkezdődtek az ez irányú feljelentések, megfigyelések és letartóztatások.

¹ A magyar kormány ígéretet tett az antantnak, hogy megszünteti a politikai üldözést, a demokrácia, a demokratikus szabadságjogok álláspontjára helyezkedik, mihamarabb megtartja a nemzetgyűlési választásokat, végrehajtja az 1918. november 13-i fegyverszüneti szerződést, új külpolitikai orientációt valósít meg, megszünteti Oroszországgal a hivatalos érintkezést, a külső és belső bolsevista agitációt és a terrorisztikus intézkedéseket, és helyreállítja a rendet, nyugalmat.

² Az amnesztiarendelet elrendelte a március 21. és augusztus 2. között, tehát a Tanácsköztársaság időszaka alatt indított politikai büntetőeljárások megszüntetését, a letartóztatottak szabadon bocsátását, a kiszabott büntetések végrehajtásának törlését.

³ KIRSCHNER Béla: *A „szakszervezeti kormány” hat napja (1919)*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968. 141–158.

⁴ NÁNÁSI László: *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*. Forrás: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/895/1/Nanasi_Laszlo_ertekezes.pdf (2017. 01. 22.).

⁵ Haubrich József: szociáldemokrata politikus, a Tanácsköztársaság idején kereskedelemügyi és hadügyi népbiztos, majd a Peidl-kormány hadügyminisztere.

⁶ Peyer Károly: szociáldemokrata politikus, a Peidl-kormány belügyminisztere.

⁷ KIRSCHNER: *i. m.*, 160–161.

A hatalmat 1919. augusztus 6-án puccsal megszerző Friedrich István és az általa alakított kormányok az ellenforradalmi politikát képviselve minden olyan változást vissza kívántak vonni, amelyeket a Tanácsköztársaság és a polgári demokratikus forradalom alkotott. Emellett hozzákezdtek a proletárdiktatúra szereplőinek számonkéréséhez, ily módon helyreállítva a társadalmi és a jogrendet. 1919. augusztus 9-én tartotta a Kúria a Tanácsköztársaság utáni első teljes ülést, amelyen a felszólalók leginkább azt a gondolatot hangsúlyozták, hogy a proletárdiktatúra milyen alapvető és gyökeres változásokat – forradalmi törvényszékek felállítását, statáriumrendelet életbeléptetése – hozott az államberendezésben, a közigazgatásban, és hogy ezek mennyire negatívan érintették a magyar igazságügyet, a Kúriát és az addig hivatalban lévő apparátust. Ahogy a Kúria másodelnöke, Ráth Zsigmond elmondta: „Istennek hála, megszűnt az a hónapok óta tartó zarsnoki uralom, mely a magyar bíróságok működését felfüggesztette s minket is tétlenségre kényszerített. Mai teljes ülésünkben tehát a magyar Kúria is újra fölveheti bírói működésének erőszakkal széttépett fonalát... S most, midőn ennek a rájuk nézve gyászos kudarccal végződött uralomnak homokra épített oszlopai porba hullottak, fölocsúdvá a lidércnyomás alól, megdöbbenve látjuk, hova jutottunk. Hazánk jogrendje, társadalmi békéje teljesen föl van dülva... ezek között a szomorú viszonyok között a megzavart jogrend helyreállítása s fönntartása körül reánk bírakra vár a legsúlyosabb feladat s jól tudjuk, hogy ennek keretében a megszo- kottnál is nagyobb nehézségekkel kell megküzdünk.”⁸ Hasonló szellemiséget képviselt Dabasi Halász Lajos főállamügyész augusztus 11-i leirata az államügyészség dolgozóinak, amelyben kijelölte az igazságügyi apparátus előtt álló feladatot. „A közélet újjáépítésében s a törvénytelen ségek gonosz eszközeinek kipusztításában nehéz munka vár az állam- ügyészségekre... Bűnhődniük kell az értelmi szerzőknek, a törvénytelen erőszak kere- tében cselekvéssel fellépett összes bűnözőknek.”⁹ Ennek megfelelően 1919. augusztus 12-én a budapesti államügyészség a *Budapesti Közlöny*ben nyilatkozatot tett közzé a közvéle- mény megnyugtató végett a bűnvádi eljárások megindításáról a Tanácsköztársaság alatt elkövetett bűntettekkel terhelt személyek ellen. Kiemelték azt is, hogy az elfogások és a kül- földre szökött személyek kiadatása iránt is megtették a szükséges lépéseket.¹⁰ Az 1919. augusztus 12-i minisztertanácsi ülésen Szász Béla államtitkár mint ideiglenes igazság- ügy-miniszter ezt a kormány tagjainak is bejelentette.¹¹ Ezzel szoros összefüggésben 1919. augusztus 16-án a *Budapesti Közlöny* arról tájékoztatott, hogy a budapesti Magyar Állam- rendőrség Főkapitánysága elfogatóparancsot adott ki a megszökött népbiztosok¹² ellen,

⁸ *Budapesti Közlöny*, 1919/77, 1.

⁹ NÁNÁSI: i. m.

¹⁰ Uo.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944. 1919. augusztus 12.

¹² Kun Béla, Landler Jenő, Vágó Béla, Vántus Károly, Hamburger Jenő, Székely Béla, Kunfi Zsigmond, Lukács György, Bokányi Dezső, Fiedler Rezső, Rákosi Mátyás, Pogány József, Szántó Béla, Varga Jenő, Rónai Zoltán, Ládai István, Böhm Vilmos, Hevesi Gyula, Kalmár Henrik, Erdélyi Mór, Illés Arthur és Biermann István, a budapesti katona- és munkástanács volt elnöke.

akiknek döntő többsége ekkor már külföldön tartózkodott.¹³ A Tanácsköztársaságban szerepet vállaló népbiztosoknak egy része Magyarországon maradt, leginkább a szociáldemokrata népbiztosok, akik nem tartoztak a diktatúra kemény magjához. Legtöbbjük naivan nem gondolt arra, hogy politikai tetteikért az ellenforradalmi rendszer le fogja tartóztatni és felelősségre fogja vonni őket.

1919 nyár végén és az ősz elején tíz egykori népbiztost tartóztatott le a rendőrség, akiket 1920-ban a népbiztosperben állítottak bíróság elé. Név szerint Vántus Károly földművelésügyi, Haubrich József kereskedelemügyi és hadügyi, Bokányi Dezső munkaügyi és népjóléti, Bajáki Ferenc, Dovcsák Antal, Kelen József szociális termelési, Nyisztor György földművelésügyi, Ágoston Péter¹⁴ külügyi és igazságügyi, Kalmár Henrik német, valamint Szabados Sándor közoktatási népbiztosokat. Voltak köztük olyanok, akiket otthonukban tartóztattak le, mások a körözés hatására önként adták fel magukat, de olyanok is voltak, akiket szökés, bujkálás után állítottak elő a rendőrségen. A proletárdiktatúra utáni számonkérés mértékét mutatja, hogy az 1919. augusztus 19-i minisztertanácson már azt jelentették be, hogy közel két hét alatt 1020 személyt tartóztattak le.¹⁵ A felelősségre vonandók köre a későbbiekben bővült, ahogy Váry Albert sajtónyilatkozatában megfogalmazta: „mindenki ellen megindítandó a bűnvádi eljárás, aki a bolsevista uralom alatt valamilyen magasabb állást, tisztséget vagy egyéb bizalmi állást viselt, vagy [...] olyan magatartást tanúsított – anélkül, hogy bármiféle tisztséget viselt volna – amelyből azt lehet megállapítani, hogy magát a bolsevista rémuralommal azonosította”.¹⁶

Ezzel egy időben a kommunisták vagy annak minősített személyek ellen foganatosított büntetőeljárások jogi háttéréről is döntenie kellett a kormánynak. Szászy Béla, ideiglenes igazságügy-miniszter az augusztus 12-i kormányülésen azt közölte, hogy utasítást adott az ügyészségeknek a kommunistákkal szembeni szigorúan törvényes eljárásra, amelyeket gyorsított eljárással, statáriálisan kellene elintézni.¹⁷ Az augusztus 16-i minisztertanácson immár Baloghy György vett részt igazságügy-miniszterként, aki annak a véleményének adott hangot, hogy a kommunista bűnperek gyors lefolytatása közérdek, ezt azonban a magyar büntető perrendtartás nem teszi lehetővé. Azonban vannak törvényes intézkedések a gyorsított eljárásra vonatkozóan, ezeket kellene kiegészíteni, és ily módon lefolytatni az ügyeket.¹⁸ Augusztus 19-én az igazságügy-miniszter be is mutatta a minisztertanácson a törvénykezés ideiglenes szabályozásáról szóló 4038/1919. ME. sz. rendelet kiegészítéséről szóló kormányrendelet tervezetét, amely a 4039/1919. ME. sz. rendeletként lépett életbe.¹⁹ Ezzel a rendelettel teremtette meg a kormány a Tanácsköztársaság utáni számonkérés jogi alapját, ezáltal váltak lehetővé a kommunisták vagy annak minősített

¹³ *Budapesti Közlöny*, 1919/87, 3.

¹⁴ Ágoston Péter életéről, politikai pályafutásáról és bíróság elé állításáról lásd bővebben: ORMOS Mária: *A katedrától a halálsorig. Ágoston Péter 1874–1925*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.

¹⁵ MNL OL K 27 1919. augusztus 19.

¹⁶ NÁNÁSI: *i. m.*

¹⁷ MNL OL K 27 1919. augusztus 12.

¹⁸ MNL OL K 27 1919. augusztus 16.

¹⁹ MNL OL K 27 1919. augusztus 19.

személyek elleni gyorsított ügyészségi és törvényszéki eljárások. Ennek értelmében gyorsított bűnvádi eljárást kellett alkalmazni a Tanácsköztársaság azon szerveivel, közegeivel és megbízottaival szemben, amelyek/akik hatósági jogkört „bitorolva” Büntető Törvénykönyvbe (a továbbiakban: Btk.) ütköző cselekményeket követtek el. Kötelező letartóztatást kellett foganatosítani a gyanúsítottakkal szemben, alakszerű nyomozásnak nem volt helye, az ügyész a vizsgálóbíró megillető jogkört gyakorolta, az ügyész bármely rendőri hatósággal közvetlenül rendelkezhetett, az ő feladata volt a tárgyaláshoz szükséges bizonyítékok előteremtése. Az ítélezés ötfős – elnökből és négy ítélobíróból álló – gyorsított tanácsok kezébe került, intézkedésük, döntésük ellen nem volt lehetőség perorvoslatra.²⁰ Ehhez kapcsolódóan a kormánynak arról is döntenie kellett, hogy ezekben a perekben kinek a nevében ítéljezenek a magyar bíróságok. Baloghy György azt az álláspontot képviselte, hogy a magyar nemzet nevében hozzanak ítéletet, ezzel szemben a külügyminiszter, Lovászy Márton úgy vélte, hogy a magyar köztársaság nevében kellene. Véleményét azzal az érveléssel támasztotta alá, hogy a népköztársaság kifejezés a Károlyi-kormányra emlékeztet, amellyel a Friedrich-kormány nem akart közösséget vállalni, míg a magyar nemzet kifejezés royalista színezetű. A minisztertanács végül úgy határozott, hogy az ítéleteket a magyar köztársaság nevében kell meghozni.²¹

A 4039/1919. ME. sz. rendelet értelmében gyanúsítottak ezrei kerültek előzetes letartóztatásba, sorra teltek meg politikai foglyokkal a magyarországi börtönök, kezdődtek el a büntetőeljárások és azok előkészületei: nyomozások, adatgyűjtések, tanúkihallgatások, vádindítványok. Mindehhez a munkához nélkülözhetetlen volt a számonkérést végrehajtó megbízható belügyi és igazságügyi apparátus. Ennek érdekében az államigazgatás területén elkezdődtek a közszolgálati alkalmazottakat érintő igazoló, felügyeleti és fegyelmi eljárások. Dabasi Halász Lajos már 1919. augusztus 7-én azonnali hatállyal intézkedett az igazságügyi apparátuson belül a Tanácsköztársaság alatti magatartás kivizsgálásáról, Baloghy György igazságügy-miniszter pedig augusztus 28-án elrendelte a személyi állomány átvilágítását és szükség szerinti felelősségre vonásukat.²²

A proletárdiktatúra utáni számonkérés nagyságát mutatja, hogy a királyi főügyészségeknek az igazságügy-minisztériumhoz küldött jelentései szerint 1919. augusztustól 1920. júliusig 53 304 ember ellen indult büntetőeljárás az ország meg nem szállt területein, amelyek túlnyomórészt kommunista ügyek voltak. Közülük 1920 júliusáig 2144 személyt ítélték el. Azonban még 1920 második felében is hoztak ítéleteket, például a tanulmány témáját adó népbiztosperben is, így Gecsényi Lajos szerint az ellenforradalom hozzávetőleg 58 ezer ember ellen lépett fel a büntetőbírói megtorlás eszközével a Tanácsköztársaság alatti magatartás miatt.²³ Ezen eljárások keretében a bíróságok több mint száz halálos

²⁰ Szerk. NEMES Dezső: *Az ellenforradalom hatalomrajtása és rémuralma Magyarországon, 1919–1921*, Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1953, 167–168.

²¹ MNL OL K 27 1919. augusztus 16.

²² NÁNÁSI: *i. m.*

²³ GECSÉNYI Lajos: *Törvényszéki és ügyészségi iratok, mint a Tanácsköztársaság történetének forrásai, Párttörténeti Közlemények, 1968/1, 127–138.*

ítéletet hoztak, közülük 74 főt kivégeztek. A kivégzettek többnyire valamelyik terrorcsoport tagjai vagy vörös örök voltak.²⁴ Mindemellett azt is látni kell, hogy ezen eljárások kapcsán az apparátus meglehetősen nehéz helyzetbe került. Egyrészt óriási megterhelést jelentettek számukra,²⁵ így az ügyészségek vezetői folyamatosan sürgették a személyzet bővítését.²⁶ Másrészt sok esetben csak nehezen lehetett e „bűncselekmények megtorlására a Btk. szakaszait megtalálni és alkalmazni, nem mindig összhangban a tudomány által tanított joggal és az azelőtti bírói gyakorlattal”.²⁷

A két világháború közötti államrendszer állam- és kormányformájában kontinuitásra törekedett – az 1920. I. tc. az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvénycikkkel visszaállították a királyság államformáját – és a jogfolytonosság ideológiájára épült. Ennek értelmében az ellenforradalmi rendszer a „történelmi Magyarország” örökösének mondta ki magát, nem fogadta el legitimnek az 1918–1919-es államalakulatokat, azok jogalkotását és az ezeréves alkotmány restaurációját kívánta megvalósítani. „A jogfolytonosság elve mindenekelőtt a forradalmak által létesített államforma és jogrendszer törvényességét tagadja. A jogfolytonosság teóriája az évezredes történeti magyar alkotmányra hivatkozva törvénytelennek minősítette a régi intézményeket félretevő, s a régi politikai és jogi alapelveket újjal felváltó forradalmi jogalkotást; ezzel szemben az ellenforradalom jogosságát, alkotmányos jellegét igazolta.”²⁸ Ennek a koncepciónak az igaznak való elfogadtatásával lehetett megalapozni a Tanácsköztársaság diszkreditálását, azaz elvitatni államiságát, állami létét. Az ellenforradalmi rendszernek saját legitimitációjának biztosítása végett szüksége volt arra, hogy törvénytelen kormányzatnak minősítse a polgári demokratikus kormányokat, a proletárdiktatúrát és jogi úton lépjen fel ellenük, s eközben magukat a haza megmentőiként tüntessék fel. „Tizenhat hónapja mulott annak, hogy a meggyalázott, megcsönkített, földre tepert Magyarország tetszhalottaiból feltámadt és az élni akarásnak titáni erejével lerázta ezer sebtől vérző testéről a proletárdiktatúrának átkos uralmát, majd ezt követőleg elzavarta helyéről a Peidl minisztérium néven ismert torzalakzatot is.”²⁹ Ezzel összefüggésben az ellenforradalmi igazságszolgáltatás azt az álláspontot képviselte, hogy lényegében a forradalom erőszakkal jár, és ez az erőszak bizonyos forradalmak esetén jogosult. A Tanácsköztársaság azonban „nem épült a nemzet többségének óhaján, akaratán, eszméi és céljai a nemzet túlnyomó többségének idegenek, nemtetszőek voltak”,³⁰ így a proletárdiktatúra nem tekinthető forradalomnak, hanem csupán bűncselekmények sorozatának.

²⁴ BÖDÖK Gergely: Vörös és fehér – Terror, retorzió és számonkérés Magyarországon 1919–1921, *Kommentár*, 2011/3. Forrás: http://kommentar.info.hu/attachment/0001/426_kommentar1103.pdf (2017. 01. 17.).

²⁵ GERGELY Ernő: *Az Országos Munkásjogvédő Iroda története*, Országos Ügyvédi Tanács-Budapesti Ügyvédi Kamara, Budapest, 1985, 25.

²⁶ NÁNÁSI: *i. m.*

²⁷ Uo.

²⁸ SÍK Ferenc: *Jogi megtorlás a Tanácsköztársaság politikai szereplői ellen Magyarországon (1919–1921)*, *Jogtörténeti tanulmányok III.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 57–58.

²⁹ RÉV Erika: *A népbiztosok pere*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1969, 233.

³⁰ SÍK: *i. m.*, 62.

Kormányzata, állami vezetése nem ismerhető el forradalmi szervként, annak vezetői nem politikai büntetettek, hanem magányos banditák alkalmi csoportosulása. Ezzel megfosztották ezt a kormányzati formát törvényességétől, és minden politikai jellegétől, ily módon vezetői a hatalmat bitorolták, politikai tevékenységükkel a Büntető Törvénykönyvbe ütköző bűncselekményeket követtek el.³¹ Ennek értelmében például a Tanácsköztársaság kikiáltása felségsértésnek, a szocializálások rablásnak, a forradalmi törvényszékek ítéletei gyilkosságra való felbujtásnak minősültek.

A fentebb említett tíz népbiztos kötelező letartóztatását elrendelő határozatot Váry Albert főállamügyész hirdette ki, amelyben kimondták a népbiztosok és a Tanácsköztársaság vonatkozásában – későbbi kifejezéssel élve – a kollektív felelősség és a kollektív bűnösség elvét. A népbiztosokat nem az egyénileg elkövetett bűncselekményeikért helyezték előzetes letartóztatásba, hanem azért, mert a Forradalmi Kormányzótanács tagjai voltak. Így személyükben lettek felelőssé téve a kormányzótanács által létrehozott szervek tevékenységéért és azokért az intézkedésekért, amelyek a proletárdiktatúra alatt történtek. Ennek okán a következő Büntető Törvénykönyvbe ütköző bűncselekmények elkövetésével vagy azokban való bűnrészességgel gyanúsították a népbiztosokat mint a kormányzótanács tagjait. A Btk. 278. §-ba ütköző gyilkosság, a Btk. 323. §-ban meghatározott személyes szabadság megsértése, a Btk. 344. §-ába ütköző rablás, a Btk. 330. §-ban meghatározott magánlaksértés, a Btk. 203. § alá eső pénzhamisítás, a Btk. 127. § 2. pontja alá eső felségsértés, a Btk. 4. fejezetében meghatározott lázadás, a Btk. 172. § 2. pontjába ütköző izgatás.³² A rendőrség és az ügyészség 1919 augusztusában megkezdte a népbiztosok elleni anyaggyűjtést, a vádlottak, a tanúk kihallgatását, a bírósági tárgyalás előkészítését, amely azonban hosszú hónapokat vett igénybe. A nyomozás során a vádhatóság által felderített és megállapított tényeknek és az előzetes letartóztatáskor meghatározott vádpontoknak megfelelően állították össze 9 hónap alatt, 1920 áprilisára a vádiratot, amely egyértelműen igazolni és alátámasztani hivatott a vádlottak bűnösségét. A vád négy részből állt: felségsértés és lázadás, 167 rendbeli gyilkosságra való felbujtás, több rendbeli zsarolás és lopás, valamint pénzhamisítás. A felségsértést az erőszakos hatalomátvétel, a Tanácsköztársaság kikiáltása, a Forradalmi Kormányzótanácsban való részvétel és az ideiglenes alkotmány létrehozása jelentette. Lázadás a fegyveres csoportok szellemi vezetése és a Vörös Hadsereg megszervezése révén valósult meg. A gyilkosságra való felbujtást a népbiztosok a forradalmi törvényszékek felállítására követték el. A szocializálást előíró rendeletek kibocsátásában, végrehajtásában való részvétel miatt zsarolással, az elhagyott kastélyok ingóságainak zár alá vétele és szétosztása miatt pedig lopással vádolták őket. Pénzhamisítás büntetében azért bűnösök, mert az Osztrák–Magyar Bankot úgynevezett fehér pénzek előállítására utasították. A vád szerint ezeknek a bűncselekményeknek a népbiztosok nem tettesei, hanem felbujtói és bűnségei voltak. A vádindítványt 1920. április 21-én írta alá Váry Albert, azonban csak 1920.

³¹ Uo.

³² Budapest Főváros Levéltára VII. 5. c Budapest Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Büntetőper iratai. 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 52.

június 6-án nyújtották be a Budapesti Törvényszékhez.³³ Az eredeti tervek szerint az elfogott népbiztosokkal együtt az Ausztriába menekült Kun Bélát és társait is bíróság elé állították volna, azonban a kiadatásra irányuló kísérlet sikertelen volt. Így az ügyészség ezeket az alapvetően szociáldemokrata népbiztosokat tudta bíróság elé állítani, őket kellett úgy beállítani, mintha ők volnának felelősek a Tanácsköztársaság kikiáltásáért és fennállásáért. A per annak bizonyítására adott lehetőséget, hogy árulónak bélyegezzék a korábbi kormányokat, felelőssé tegyék a trianoni békeszerződésért, és visszatartó erőként is szolgáljon egy esetleges újabb baloldali forradalom szervezői számára. A vádbeszéd szerint: „nem volt tehát forradalom az, amit ők elkövettek, hanem bűncselekmények sorozata, amelynek büntetlenül hagyása egyértelmű volna új hasonló vállalkozásokra való buzdítással és felhívással, egyértelmű volna annak proklamálásával, hogy az ilyen vállalkozás kockázattal nem jár”.³⁴

A társadalmi béke, az erkölcsi értékek, a nemzet védelmezőjének szerepét magára öltő bíróság a négy hónapos tárgyalás során – 1920. július 5. és december 28. között – többször hangsúlyozta politikamentességét, elfogulatlanságát. Ahogy a vádat Váry Albert helyett képviselő Aczél Imre főállamügyész-helyettes fogalmazott az ítéletben: a bíróság „különösen ügyelt arra, hogy szemfényvesztő képek el ne homályosítsák éleslátását, hogy a cselekmények és tények megállapításánál, méltatásában és bírálatában a nyugodt megfontolás legyen a vezérfonala, pártatlan legyen a mérlegelése, törvényes és igazságos az ítélete”.³⁵ Valójában azonban a tárgyalási anyag alaposabb vizsgálata rávilágít a bíróság másfajta magatartására. Sem az öttagú bíróság, sem a vádat képviselő államügyész-helyettes nem tudott semleges álláspontra helyezkedni. Nyíltan kimondták, hogy ők a Tanácsköztársaság alatt sérelmet szenvedett osztályok tagjai, és ily módon nincs helye megbotcsátásnak és felejtésnek a polgári demokratikus kormányok és a proletárdiktatúra alatt történt eseményekkel kapcsolatban, amelyek tettei és értékei soha nem nyerhetnek igazolást. Több alkalommal hangoztatták azokat a sérelmeket, amelyek a bíróságot, a bírósági szervezetet érték a Tanácsköztársaság kikiáltása után. „Nincs itt közöttünk senki, akinek szenvedést, bajt és bánatot ne okozott volna ez az uralom. Megfosztottak mozgási szabadságunktól, kiforgattak munkakörünkől, elvették munkakedvünket, meggyalázták tűzhelyünket, feldúlták otthonunkat, éhezettek, kínoztak és meggyötörtek bennünket úgy, hogy a kommün napjaiban vágyódva gondoltunk vissza a világháború legválságosabb, legsötétebb pillanataira is.”³⁶ Ezen jogi anyag vizsgálatánál az is szembeötlő, hogy a bíróság az ellenforradalom politikai érdekeit az egész magyar társadalom érdekeivel azonosította, azaz a pernek a sértettje a magyar nép, a magyar társadalom a maga teljességében.³⁷

A peranyagból a vádbeszédet és az ítéletet külön is kiemelném, ugyanis ez a két jogi dokumentum mutatja meg legvilágosabban és legegységesebben, mit gondolt az ellenforradalmi rendszer és a bíróság a polgári demokratikus kormányokról és a proletárdiktatúráról.

³³ Rév: *i. m.*, 29–42.

³⁴ BFL VII. 5. c 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 5718–5719.

³⁵ Rév: *i. m.*, 235.

³⁶ BFL VII. 5. c 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 5699.

³⁷ Sík: *i. m.*, 62.

A vádbeszéd a tárgyilagosságtól távol állva heves kirohanást intézett e két államforma képviselői, de leginkább a népbiztosok ellen és értékítéletet mondott Magyarország történelmének elmúlt két éve felett. S tette mindezt úgy, hogy az 1918–1919-es eseményeket oly módon elemezte és mutatta be, ahogy az politikai, ideológiai céljainak megfelelt. S hogy ez a fajta magatartás mennyire nem volt egyedi a gyorsított bünvádi eljárásokban, az kiderül a *Jogtudományi Közlöny* 1920-ban megjelent egyik cikkéből. „A bolsevik ügyekben majdnem minden vádbeszéd a proletárdiktatúra elleni vehemens kirohanással kezdődik. A vádbeszéd egyik legjelentékenyebb része az a retrospektív bevezetés, amely a proletárdiktatúra bűneivel egész általánosságban foglalkozik, forralva azt a hangulatot, melytől a bíróságnak az objektivitás érdekében el kellene zárkóznia.”³⁸

Az ítélet és az indoklása, amely a bírósági eljárás során megállapított tényeket foglalta össze, a vádirathoz nagyon hasonló szellemiséget képviselt, ugyanis a bíróság ebben próbálta megmagyarázni és megindokolni az ítéletet. Így tehát a vádbeszédben és az ítéletben az ellenforradalmi propaganda akkortájt és később is folyamatosan hangoztatott elemei fedezhetőek fel. Az első világháború kapcsán túlzásokat használva úgy fogalmazott az ítélet, hogy „elvesztettük a tudtunk és akaratunk nélkül reánk zúdított világháborút, de nem azért, mintha ellenségeink legyőztek, avagy seregeinket leverték volna, hisz a csaták tükrében a magyarság vitézül helytállott, sőt az egész művelt világ osztatlan bámulatát vívta ki maga számára páratlan haditeljesítményei következtében”,³⁹ hanem árulás, belső ellenségek és idegen eszmék miatt. Utóbbi alatt leginkább a bolsevizmust és annak támogatóit értették. A bíróság véleménye szerint „a bolsevizmus nem eszme, nem forradalmi eszköz, nem politikai pártprogram, hanem megszervezett tömegbűnnek forradalmi álruhába öltöztetett nagyüzeme”.⁴⁰ S bár ez az ügyészség által Keletről jövő veszedelemként definiált ideológia 133 napig volt hatalmon, bukása után az országra vár az a fontos feladat, hogy terjedését megakadályozza és a jog eszközeivel is keményen küzdjön ellene. „És mint már annyiszor a világtörténelem folyamán, és most is, a magyar nemzetre hárul az a feladat, hogy megvédelmezze az európai civilizációt a kelet felől még mindig fenyegető tömegőrület, tömegfertőzés mindent megsemmisítő pusztításaitól. A magyar törvénybárda elég erős ahhoz, hogy megvédje legszentebb javainkat a fenyegető bűnös megsemmisítőktől. Legyen hát erős a kar is, mely ezt a bárdot tartja és ne reszkessen.”⁴¹

A bolsevizmus és a Tanácsköztársaság hatalomra jutásáért a bíróság az őszirózsás forradalmat, a Károlyi- és a Berinkey-kormányban szerepet vállaló politikusokat tették felelőssé, akiket a következő szavakkal jellemeztek: „lelkiismeretlen kalandorok, politikai hazárdörök, önmaguk bölcsességétől eltelt ideológusok, néhány jóhiszemű, megtévesztett rajongó és műkedvelő bevonásával 1918. október havában magukhoz ragadták a hatalmat és [...] megkezdték itt ezt a romboló, pusztító munkát, amely bevezetője és előkészítője volt a bolsevik rémuralomnak. Az októberi és az azt követő események a vég kezdetét jelentik

³⁸ *Jogtudományi Közlöny*, 1920/15.

³⁹ BFL VII. 5. c 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 6331.

⁴⁰ Uo., 5698.

⁴¹ Rév: *i. m.*, 202.

számunkra.⁴² Ahogyan a fenti mondat is rávilágít, a bíróság összekapcsolta a perben az októberi és a márciusi eseményeket, s ily módon a polgári demokratikus kormányokat is felelőssé tette a proletárdiktatúra létrejöttében. Mindemellett magát az őszirózsás forradalmat is lázadásnak minősítette, és azon a véleményen volt, hogy sem Károlyi Mihály, sem az általa kinevezett kormányok nem voltak a magyar nemzet képviselői. A bíróság érvelése szerint „a büntetőtörvénykönyvbe ütköző módon nyúltak bele az államgépezetbe és támadták meg az államhatalmat és akadályozták meg a szent korona viselőjét alkotmányos törvényes jogainak gyakorlásában⁴³ és kormányzatukkal hozzájárultak a magyar alkotmány alappilléreinek a felismerhetetlenségig való összeroncsolásához.⁴⁴

A tárgyalás legfontosabb célja a Tanácsköztársaság létrejöttének elítélése, állami létének eltagadása volt. A bíróság annak bizonyításán fáradozott, hogy a proletárdiktatúra létrejötté lázadás és felségsértés volt, amely miatt büntetőjogi felelősség terheli a népbiztosokat. A bíróság tehát azt a történelmi folyamatot (hatalomátadás – hatalomátvétel), amelynek jegyében a polgári demokratikus forradalom vezetőinek kezéből a hatalom egy kommunista diktatúra kezébe került, erőszakos hatalomátvételnek, államcsínynek minősítette, s ebből kifolyólag bűncselekményként kezelte. S ezen vádpont bizonyítása, igazolása tette lehetővé a bíróság számára, hogy a népbiztosokat egy törvénytelen kormányzati forma képviselőiként a többi vádpontban is elítélje. A proletárdiktatúra hatalomátvételének erőszakos voltát úgy magyarázták, hogy a március 21-én az egyesült pártok kezében levő fegyveres hatalom „oly lenyűgöző erőt képviselt, hogy ezzel szemben ellentétes akarat érvényre nem juthatott, az ellenállás lehetetlenné vált. Aki tehát ennek az erőnek tudatában és birtokában rendelkezik, kényszeríti rá akaratát az ellenállásra képtelen egyéb társadalmi osztályokra... A fegyveres hatalom erejével véghezvitt államcsíny ez, melyet minden állam törvénye büntet.⁴⁵ Ezzel az érveléssel a bíróság felülírta azt a ma is elfogadott tételt, amely szerint Kun Bélának Károlyi Mihály adta át a hatalmat. Így a Tanácsköztársaság erőszak nélkül vette át a hatalmat, s ezt követően állami főhatalmat gyakorolt. Azonban a bíróság azt is kimondta, hogy maga Károlyi sem az ország többségének akaratából nyerte el az ideiglenes államfői hatalmat, hanem egy lázadó kisebbség erőszaka alapján jutott ahhoz, így annak átadásáról semmilyen körülmények között nem rendelkezhetett volna.⁴⁶ Ezzel az érveléssel szemben Berinkey Dénes és miniszterei vallomása alapján a népbiztosok védői joggal mutattak rá arra, hogy a Berinkey-kormány legitim volt, és ebből kifolyólag rendelkezhetett a hatalom átadásáról, amit önként meg is tett. Erre a bíróság úgy reagált, hogy ha ezt a tételt igaznak is fogadnák el, akkor ez csak azt bizonyítaná, hogy a Tanácsköztársaság létrejöttében a Károlyi-, mind a Berinkey-kormány tagjai is bűnösök.⁴⁷

⁴² BFL VII. 5. c 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 5701.

⁴³ Uo., 5702.

⁴⁴ Uo., 5703.

⁴⁵ Rév: *i. m.*, 251.

⁴⁶ BFL VII. 5. c 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 6348.

⁴⁷ Rév: *i. m.*, 204–205.

A felségsértés és lázadás vádpontján belül a következő fontos és tisztázásra váró kérdés az ezeréves alkotmány szétverésének vádja volt. Ennek kapcsán a bíróság azt az álláspontot képviselte, hogy ebben a polgári demokratikus kormányokat is komoly felelősség terheli. A megvádolt népbiztosok is úgy védekeztek, hogy már az őszirózsás forradalom alapjaiban változtatta meg az alkotmányt, így ők, azaz a proletárdiktatúra vezetői ebben nem tekinthetők bűnösnek. Ezzel szemben a bíróság úgy érvelt, hogy a Károlyi-kormány alatt csak a királyság gyakorlása szünetelt, az alkotmányosság több ága érvényben maradt: azaz a népképviselési rendszer, a törvényhozó és végrehajtó hatalom elkülönítése, a miniszteri felelősség és a bírói hatalom függetlensége.⁴⁸ S az alkotmány teljes lerombolása és szétzúzása a proletárdiktatúra alatt valósult meg. Ezt az érvet az *Egység* okmányaival, a *Mindenkihez* kiáltvánnyal, Kun Béla március 11-én Bogár Ignáchoz az egyesülés feltételeiről szóló levelével, a Forradalmi Kormányzótanács XXVI. számú rendeletével, azaz a Tanácsköztársaság alkotmányával kívánták alátámasztani.⁴⁹

Az államiság elvitatásának elvét nagyon jól példázza, hogy mindezeket túl mennyire negatív véleményt fogalmaztak meg a perben a proletárdiktatúráról. Bűnszervezetnek, „hamis jelszavakkal dolgozó közkereseti társaságnak” nevezték; vezetőit, a népbiztosokat hiúságtól duzzadó kalandoroknak, számító, vakmerő hazárdőröknek titulálták. Kormányzásukkal kapcsolatos konklúziójuk pedig az volt, hogy „négy és fél hónapos uralmukkal, valamint az ő eljárásuk folyamányaként jelentkező idegen megszállással egy évszázadra tönkretették ennek az országnak a jólétét és boldogságát, leírhatatlan kárt okoztak azzal is, hogy megméltelyezték a lelkeket, osztálygyűlöletből fakadt eszeveszett tanaikkal, oktalan pénz pazarlásukkal a tönk szélére juttatták az országot, romboltak, pusztítottak oly módon, hogy a tatárjárás sem ütött ily mérvű vérvető sebeket a nemzet testén”.⁵⁰

A bíróság szerint a Tanácsköztársaságnak a törvényes rend elleni lázadása azáltal valósult meg, hogy – úgymond – a Vörös Őrség és a Vörös Hadsereg részéről a polgári társadalomnak a valláshoz, hazához, magántulajdonhoz ragaszkodó osztályait folyamatos támadások érték. A népbiztosok pedig a jogrend helyreállítására irányuló mozgalmaknak erőszakos elfojtására és letörésére használták ezeket a szervezeteket, valamint a törvényes rend helyreállítására törekvő hazafiakat végeztettek ki.⁵¹ A proletárdiktatúra által folytatott harcokkal kapcsolatban azon a véleményen volt a bíróság, hogy nem az ország ezeréves határainak megtartása miatt harcoltak, hanem hogy kapzsi uralmukat szélesebb perifériákra kiterjeszthessék, és még több ember felett uralkodhassanak.⁵² Ezzel szemben a Vörös Hadsereg soraiban nagy számban voltak a későbbi Horthy-rendszer honvédségének vezetői, akik honvédő háborút folytattak a betolakodókkal szemben az ország területi

⁴⁸ BFL VII. 5. c 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 6348.

⁴⁹ Rév: *i. m.*, 250.

⁵⁰ BFL VII. 5. c 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 6388.

⁵¹ Uo., 6351–6365.

⁵² Rév: *i. m.*, 235.

védelve érdekében. A Vörös Őrség pedig jelentős részben a korábbi rendőrség állományából verbuválódott.⁵³

A gyilkosságra való felbujtás vádját a bíróság szerint a statáriumrendelet életbeléptetése, a rendes bíróságok félreállítása után létrehozott forradalmi törvényszékek működése támasztja alá. A népbiztosokat 167 olyan ellenforradalmár meggyilkolásáért vonták felelősségre, akiket úgy ítélték halálra a forradalmi törvényszékek, hogy a bíróság érvelése szerint semmiféle büntetendő cselekményt nem követtek el. Ezt a vádpontot azért is kezelte kiemelten a bíróság, mivel ez tette lehetővé, ez alapozta meg a későbbi halálos ítéletek kimondását a perben. Gyilkosság büntettének a kísérletére való felbujtással vádolta a bíróság Haubrich Józsefet, Budapest akkori katonai parancsnokát az 1919. június 24-én a Ludovikán lezajlott puccskíséret kapcsán.⁵⁴

1920. december 28-án hirdetett a bíróság ítéletet a népbiztosperben. A Budapesti Büntető Törvényszék Stocker Antal vezette tanácsa a népbiztosokat minden vádpontban: fel ségsértésben, lázadásban, gyilkosságra való felbujtásban, többrendbeli gyilkosságban, pénzhamisításban és Haubrich Józsefet gyilkosság büntettének kísérletére való felbujtásban bűnösnek találta. Ennek alapján Vántus Károlyt, Bokányi Dezsőt, Ágoston Pétert és Haubrich Józsefet halálra, a másik hat népbiztost pedig életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte. Később Horthy Miklós kegyelmet gyakorolt, és a négy halálos ítéletet életfogytig tartó fegyházbüntetésre módosította. A tíz népbiztos végül büntetésük félbeszakítása révén⁵⁵ a hadifogolycsere-egyezmény keretében 1922-ben hagyhatta el Magyarországot, és így több száz másik, a Tanácsköztársaság alatti magatartás miatt elítélt személlyel együtt távozhattak a Szovjetunióba.

Ahogy a dolgozatom is bemutatta, az 1919 augusztusában hatalomra kerülő és hatalmukat egyre inkább megszilárdító ellenforradalmi kormányoknak éppen saját legitimitásuk kétségessége miatt volt szükségük a jogfolytonosság elméletének igazolására. Ily módon politikai céljaik miatt nem ismerték el törvényes kormányzati formaként a polgári demokratikus kormányokat, de leginkább a Tanácsköztársaságot. A magyar történelem kisiklásaként állították be államberendezkedésüket, kormányzatukat, kriminalizálták politikai tevékenységüket, és szereplői ellen felléptek a büntetőjog eszközeivel. A két világháború között tehát ez a fentebb ismertetett magatartás, ez a narratíva volt a meghatározó a Tanácsköztársaság, a polgári demokratikus kormányok és azok vezetőinek megítélése és emlékezete kapcsán.

⁵³ PRITZ Pál: A Magyarországi Tanácsköztársaság. In: Szerk. PRITZ Pál: *A relativizálás elfogadhatatlansága. Hazánk és a nagyvilág. Újabb tanulmányok*, Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság, Budapest, 2016, 51–59.

⁵⁴ RÉV: *i. m.*, 255–260.

⁵⁵ Nemzetgyűlés 1921 augusztusában elfogadta az 1921. évi XL. törvénycikket „a büntetés végrehajtásának kivételes elhalasztásáról és félbeszakításáról”. A törvénycikk kimondta, hogy az igazságügy-miniszter határozatlan időre elhalasztja, félbeszakítja a Tanácsköztársasággal kapcsolatos büntett miatt elítéltek büntetésének végrehajtását, és az elítélteket átadhatja Oroszországnak magyar hadifoglyokért cserébe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BÖDŐK Gergely: Vörös és fehér – Terror, retorzió és számonkérés Magyarországon 1919–1921, *Kommentár*, 2011/3. Forrás: http://kommentar.info.hu/attachment/0001/426_kommentar1103.pdf (2017. 01. 17.)
2. *Budapesti Közlöny*, 1919/77, 1.
3. *Budapesti Közlöny*, 1919/87, 3.
4. GECSÉNYI Lajos: Törvényszéki és ügyészségi iratok, mint a Tanácsköztársaság történetének forrásai, *Párttörténeti Közlemények*, 1968/1, 127–138.
5. GERGELY Ernő: *Az Országos Munkásjogvédő Iroda története*, Országos Ügyvédi Tanács-Budapesti Ügyvédi Kamara, Budapest, 1985.
6. *Jogtudományi Közlöny*, 1920/15.
7. KIRSCHNER Béla: *A „szakszervezeti kormány” hat napja (1919)*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968.
8. NÁNÁSI László: *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*. Forrás: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/895/1/Nanasi_Laszlo_ertekezes.pdf (2017. 01. 22.)
9. Szerk. NEMES Dezső: *Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon, 1919–1921*, Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1953, 167–168.
10. ORMOS Mária: *A katedrától a halálsorig, Ágoston Péter 1874–1925*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2011.
11. PRITZ Pál: A Magyarországi Tanácsköztársaság. In: Szerk. PRITZ Pál: *A relativizálás elfogadhatatlansága. Hazánk és a nagyvilág. Újabb tanulmányok*, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Budapest, 2016, 51–59.
12. RÉV Erika: *A népbiztosok pere*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1969.
13. SÍK Ferenc: *Jogi megtorlás a Tanácsköztársaság politikai szereplői ellen Magyarországon (1919–1921)*, *Jogtörténeti tanulmányok III.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 57–58.

Levéltári források

1. BFL VII. 5. c Budapest Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Büntetőperek iratai. 6274/1920 – A népbiztos-per iratanyaga, 52.
2. MNL OL K 27 1919. augusztus 12.
3. MNL OL K 27 1919. augusztus 16.
4. MNL OL K 27 1919. augusztus 19.
5. MNL OL K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944. 1919. augusztus 12.